УДК 821.161.2’06-1.09:355.4 **Киця А.А.**

КОНЦЕПТ *«УКРАЇНА»* В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ МАКСИМА КРИВЦОВА

У цій науковій розвідці проаналізовано концепт «Україна» в поезії військовослужбовця ЗСУ Максима Кривцова. Досліджено роль концепту «Україна» в мовомисленні та когнітивній картині світу митця. Встановлено вплив на вербалізацію цього концепту у поетичних текстах М. Кривцова воєнних подій у рідній країні.

***Ключові слова**: концепт, концептосфера, когнітивна картина світу, концепт «Україна», поет-військовослужбовець.*

In this scholarly study, the concept of “Ukraine” is analyzed in the poetry of the Armed Forces of Ukraine serviceman Maksym Kryvtsov. The research explores the role of the concept of “Ukraine” in the poet’s linguistic worldview and cognitive picture of the world. The influence of the war events in his native country on the verbalization of this concept in M. Kryvtsov’s poetic texts is traced.

Key words: concept, conceptosphere, cognitive picture of the world, concept of «Ukraine», poet-soldier.

Концепти є фундаментальними одиницями когнітивної діяльності, котрі структурують знання та забезпечують інтеграцію нової інформації в існуючу систему уявлень. У такій формі індивіди організовують свій досвід і знання, що сприяє глибшому розумінню навколишньої реальності. Концепти утворюють когнітивні схеми, що використовуються для пізнання, інтерпретації та створення нових значень.

Н. Слухай зауважу, що «визначення концепту в межах філософської теорії пізнання та відображення дійсності варіюються в такому діапазоні: від широкого (складні ментальні утворення – думка, знання, віра, причина, осмислені на основі широкого онтологічного фону речей, які складають оточуючий світ, та власного досвіду людини) до дещо звуженого (смисли, якими оперує людина у процесі згортання) або інтеріоризації, знання про оточуючий світ, які зберігаються у вигляді квантів, таких як життя, смерть)» [1, с. 464].

Теоретичні основи формування та типології концепту були розроблені у працях вітчизняних науковців: З. Бойко, К. Голобородька, О. Джеріх, Н.Плотнікової, М. Полюжина, Н. Таценко, О. Цьмух, Н. Шаманової, Я.Яремка та ін. Їхні наукові дослідження зосереджені на структуруванні концептуальних одиниць, їх характеристиках та функціях у когнітивній системі. Особлива увага в науковому дискурсі приділяється концепту «Україна», котрий досліджували О. Прищепа, А. Плечко, О. Свисюк та ін.

Аналізуючи різноманітні шляхи тлумачення концепту, О. Цьмух визначає його як «оперативну одиниця свідомості, ментальне утворення, що має образний та емоційнооцінний потенціал, етнокультурну специфіку, і є базовою одиницею універсального предметного коду людини» [2, с. 329]. Таке тлумачення підкреслює багатокомпонентний характер поняття як когнітивного явища та його здатність поєднувати різні рівні людського досвіду. У цьому контексті поняття постають як абстрактні елементи, що виникають на основі узагальнення індивідуального та колективного досвіду і відображають суттєві характеристики об'єктів, явищ або процесів. Вони інтегрують раціональні, емоційні та культурні компоненти, виконують функцію семантичних орієнтирів у людській свідомості та формують когнітивну картину світу.

Поняття «Україна» в художньому дискурсі українських митців посідає провідне місце у формуванні їхнього мовного світогляду, що зумовлено впливом етноментальних чинників. С. Єрмоленко зауважує, що «поетичні тексти про Україну можна розглядати як вербалізацію наскрізної національної ідеї, утіленої в лексико-асоціативному полі "Україна" і у відповідному концепті» [5, с. 20]. Засоби мовного представлення цього концепту відображають національно-специфічні емоції та уявлення, сформовані на основі історичного та культурного досвіду. У мовному просторі вони набувають форми ментальних структур, що фіксують етнічно зумовлене розуміння та оцінку реальності.

Концепт «Україна» у поезії військовослужбовця ЗСУ Максима Кривцова постає як багатокомпонентний когнітивно-культурний конструкт, що інтегрує емоційний, ціннісний та ідентифікаційний виміри.Український поет Максим Кривцов (позивний – Далі) – учасник Революції гідності та бойових дій з 2014 року, загинув 7 січня 2024 року після повернення на фронт після початку повномасштабного вторгнення росії. Наприкінці 2023 року вийшла друком його збірка поезій «Вірші з бійниці», яку український ПЕН включив до списку найкращих книг року. Після смерті автора збірку перевидали, щоб підтримати його родину. Кошти від продажу збірки також спрямовуються на освітні ініціативи для військових [3].

У вірші «Падає ліс…» М. Кривцов вербалізує концепт «Україна» за допомогою лексем-гідронімів: *«Падає ліс / падає людина / падає осінь / впадає / як Оскіл впадає в Сіверський Донець / дві річки, які мені поперек горла»* [4, с. 31]. Гідроніми *Оскол* і *Сіверський Донець* мають глибоке семантичне та когнітивне значення, оскільки символізують трагічний досвід війни та асоціюються з районами запеклих боїв. Тут митецьпідкреслює драматичний досвід суб'єкта, для якого топоніми стають символами втрати, страждання та екзистенційної напруги. Таким чином, гідроніми у вірші стають когнітивними маркерами поняття «Україна», поєднуючи просторовий, історичний та емоційний виміри.

У вірші М. Кривцова «Він переїхав у Бучу в середині березня 2021-го…» [4, с. 9] використовуються лексеми *хрест*, *цвях* та *спис*, що відсилають до

біблійної історії розп'яття Ісуса Христа. Їх співвідношення з атрибутами сучасної війни – кулі замість цвяхів і артилерія замість списів –поглиблює трагізм сприйняття навколишнього світу. У цьому поетичному тексті також зустрічається образ Голгофи. Г. Матусяк уважає, що «його Голгофи викликають чіткі асоціації з гарячими точками на Сході, бо їхнє розташування – "за вугільними шахтами"» [6, с. 72]. Таким чином поет модернізує традиційний християнський мотив, надаючи йому нових відтінків значення. Це дозволяє представити Україну та її народ як розп'яту спільноту мучеників в умовах війни.

У поетичних творах комбатанта М. Кривцова синтагматика концепту «Україна» реалізується через активне вживання прикметників та дієприкметників. Ці мовні засоби актуалізують концептуальні значення, серед яких особливо виділяються естетичні параметри. Наприклад, у вірші «І говори зі мною більше говори ти…»: *«ти так полюбиш це терпке прозоре місто»* [4, с.15]. Інший напрямок вербалізації стосується відображення воєнного стану, наприклад, у вірші «Почалась…»: *«там згорілі села / там згорілі міста / там згорілі тіла»* [4, с. 146]. Прислівник *там* виступає маркером локалізації і водночас підкреслює трагічність зруйнованих територій. Аналіз дієслівної сполучуваності концепту «Україна» засвідчує наявність двох основних типів зв'язку: концепт може виступати суб'єктом дії, формуючи активну позицію у мовній структурі, а також може репрезентуватися як об'єкт дії або стану, що ілюструє приклад вірша «Я йду по чорній вулиці…»: «*Пахне землею і пахне вогнем*» [4, с. 47]. Таким чином, синтагматичні та граматичні параметри дозволяють розглядати концепт «Україна» у поезії М. Кривцова як багатовимірну когнітивно-лінгвістичну конструкцію, що поєднує естетичний, військовий та екзистенційний виміри.

В ідіостилі поезії М. Кривцова концепт «Україна» нерозривно пов'язаний з концептом «війна». Це поєднання виражається за допомогою образних і емоційних засобів, що відтворюють трагічний досвід сучасного конфлікту. До прикладу, вірш М. Кривцова «Вітаємо всіх на найжахливішому ток-шоу "Війна"…»: *«Слава Україні! / Найжахливіше ток-шоу у світі "Війна": / плескайте в долоньки, поки вони у вас є / тупотіть ніжками, поки вони у вас є»* [4, с. 37]. Тут концепт «Україна» виступає як центр наративу, через який передається переживання воєнного стану та загроза життю громадян. Лексичні та синтаксичні структури вірша підкреслюють іронічно-трагічний характер реальності війни, що впливає на свідомість ідентичних суб'єктів. Таким чином, поетична репрезентація «України» в ідіостилі М. Кривцова поєднує національну самоідентифікацію з драматичними аспектами воєнних реалій.

У вірші М. Кривцова «На голку війни...» концепт «Україна» представлено метафорично: *«Я їду повз чорне море соняхів / спокійне / як пам'ятники / розганяюсь і стрибаю в нього / наче з пірса / є-ху!!!! / неси мене чорне море соняхів»* [4, с. 25]. Чорне море і соняшники традиційно асоціюються з Україною, де море символізує простір, безмежність і глибину, а соняшники є

впізнаваним елементом українського ландшафту і символом національної ідентичності. Поєднання цих образів створює метафоричний образ України як величного, мирного і гармонійного простору, де поєднуються природна краса і внутрішня сила. Стрибок у чорне море соняшників символізує занурення людини у рідний світ, переживання радості, свободи та єдності з батьківщиною. Така вербалізація концепту демонструє, як традиційні символи природи та культури формують цілісний і життєствердний образ рідної землі. Водночас використання яскравих виразних засобів підкреслює емоційну та психологічну позицію автора. Таким чином, концепція «Україна» в цьому тексті представлена як простір гармонії, радості та культурної ідентичності.

Отже, у поезії військовослужбовця ЗСУ Максима Кривцова концепт «Україна» представлений за допомогою різних семантичних і когнітивних засобів, що поєднують історичний, військовий та емоційно-екзистенційний досвід. Автор використовує гідроніми та топоніми, прикметники, прислівники, дієслова, а також біблійні алюзії, створюючи образ України як простору трагедії, страждань і національної ідентичності. Метафоричні та іронічно-трагічні засоби, зокрема образи «чорного моря соняшників» або ток-шоу «Війна», дозволяють одночасно передати велич, спокій та драматичний досвід сучасного конфлікту. Таким чином, концепт «Україна» у поезії М. Кривцова є багатовимірним когнітивно-лінгвістичним конструктом, що інтегрує просторові, культурні, естетичні та військові виміри, формуючи цілісний і життєствердний образ рідної землі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слухай Н. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць.* Київ : ЛОГОС, 2002. С. 462-470.
2. Цьмух О. Поняття «концепт» у сучасному лінгвістичному дискурсі. *Лінгвістичні студії.* 2011. Вип. 22. С. 326-330.
3. Коли мене запитали, котра година, я відповів: війна: улюблена поезія Максима Кривцова від редакції Суспільне Культура. *Суспільне Культура*. URL : https://surl.li/dnskks. (дата звернення: 09.09.2025 р.).
4. Кривцов М. «Далі». Вірші з бійниці: поезії / 2-ге вид. Київ : Наш Формат, 2024. 192 с.
5. Єрмоленко С. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
6. Матусяк Г. Міфологічні сценарії у збірці Максима Кривцова «Вірші з бійниці». *Причорноморські філологічні студії*. 2024. № 4. С. 69-74.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор Олексенко В.П.